

References:

1. Allak ZH. *Vklad v budushchee: prioritet obrazovaniya*. – M.: Pedagogika – Press, 1993. – S. 45-60.
2. Sandakov D. *Razrushenie obrazovaniya: krizis ili antikrizisnaya programma - obrazovanie.by sandakov krizis-ili-ne-krizis*
3. Kumbs F.G. *Krizis obrazovaniya v sovremennom mire (sistemnyj analiz)*. – M., 1970.
4. Maslov V.I. *Rol' obrazovaniya v sovremennom mire // Vek globalizacii. Vypusk №2. – 2013. – S.83-89.*
5. Bagdasaryan V.E. *Mirovoj krizis obrazovaniya: neobhodimost' vozvrashcheniya k istokam - https://vbagdasaryan.ru/mirovoj-krizis-obrazovaniya-neobhodimost-vozvrashheniya-k-istokam*
6. Kolesnikov A.A. *O cinergeticheskoy koncepcii vysshego obrazovaniya //*
7. *Izvestiya YUzhnogo federal'nogo universiteta. Tekhnicheskie nauki. –1998. – S. 238-242.*
8. Ignatov I. *Innovacionnye tendencii v razvitii sistemy amerikanskogo korporativnogo obrazovaniya - cyberleninka.ru/article/n/...*
9. Hamidullin A.M., Madzhuga A.G. *Sinergeticheskoe obrazovanie kak osnova formirovaniya u obuchayushchihsiya novogo mirovozzreniya //ZHURNAL Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov. Seriya: Psihologiya i pedagogika 2012. – S.44-48.*
10. Delor ZH. *Obrazovanie: sokrytoe sokrovishche. Osnovnye polozheniya Doklada Mezhdunarodnoj komissii po obrazovaniyu dlya XXI veka // Elektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.ifap.ru/library/book201.pdf.*
11. *Strategiya operezheniya kak osnova modernizacii professional'nogo obrazovaniya .../studref.com/521360/pedagogika/...*
12. Karamanova D.A. *Krizis rossijskogo vysshego obrazovaniya: k probleme aspektizacii>//Labirint: zhurnal social'no-gumanitarnyh issledovanij. – № 1. – 2012.*
13. Barsh J. *Innovative management: A conversation with Gary Hamel and Lowell Bryan // McKinsey Quarterly. № 2. – 2008. – С. 22-28*
14. *Antropologicheskij podhod - studopedia.ru/10_253948_...*

МРНТИ 14. 35 .07

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.02>

Қ.Б. Жанадилова^{1*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ МЕТАҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық маңызы сипатталады. Ең алдымен, философиялық (ақылға күшті болу, өзін-өзі тануға ұмтылу, өзі үшін, жаңа ойдан келетін таңғажайып пен қуаныш жолындағы ілім, таным, сезім танымы, диалектика және т.б.) талдаулардағы негізгі ұғымдық категорияларды жіктеп көрсетеді. Метақұзыреттілік түсінігінің психологиялық (белсенділік, біртұтастық және дербестік қасиеттері), педагогикалық (үздіксіз білім алуға дайындық, қолда бар білімді, дағдыларды, қабілеттерді жаңа қызмет объектілеріне беруге дайын болу) аспектілері талданады. Метақұзыреттіліктің субъективтілігі құрылымдық жағынан баяндалады. «Метақұзыреттілік» ұғымының контент-талдауы беріледі. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық тұғырлары әдіснамалық тұғырлар (жүйелілік, тұлғалық, көпсубъектілі, синергетикалық) мен қағидаларды (ұмтылысты демеу, субъектілік) ұсынылады. Әдіснамалық қағидаларға сәйкес, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың компоненттері (мотивациялық, мазмұндық, рефлексиялық), өлшемдері мен көрсеткіштері айқындалып беріледі. Компоненттердің құрылымдық-мазмұндық сипатын беруде анықтаушы эксперимент бойынша диагностикалық жұмыстар талданады. Эксперименттің нәтиже-

лері көрсеткіштерге сай пайыздық өңдеулер арқылы түсіндіріледі. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың тиімділігіне қарай ұсыныстар қарастырылады.

Түйін сөздер: метақұзыреттілік, өзін-өзі дамыту, таным, үздіксіз білімге дайындық, жүйелілік тұғыр, тұлғалық тұғыр, көпсубъектілі тұғыр, синергетикалық тұғыр, ұмтылысты демеу қағидасы, субъектілік қағидасы.

Жанадилова Қ.Б.¹

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ МЕТАКОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье описывается методологическое значение развития метакомпетентности будущих учителей начальных классов. Прежде всего, философские (быть сильным в разуме, стремиться к самопознанию, учение о себе, о странностях и радостях, исходящих от новой мысли, познание, чувственное познание, диалектика и др.) выделяют основные понятийные категории в анализе. Анализируются психологические (свойства активности, сплоченности и самостоятельности), педагогические (готовность к непрерывному образованию, готовность передавать имеющиеся знания, умения, способности в новые объекты деятельности) аспекты понятия метакомпетентности. Субъективность метакомпетентности излагается структурно. Дается контент-анализ понятия «метакомпетентность». Методологические подходы к развитию метакомпетентности будущих учителей начальных классов предлагаются методологические подходы (системность, личностность, многосубъектность, синергетичность) и принципы (стремление, субъектность). В соответствии с методологическими принципами определяются компоненты (мотивационные, содержательные, рефлексивные), критерии и показатели развития метакомпетентности будущих учителей начальных классов. Анализируются диагностические работы по констатирующему эксперименту в передаче структурно-содержательного характера компонентов. Результаты эксперимента объясняются процентными обработками по показаниям. Будут рассмотрены предложения по эффективности развития метакомпетентности будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: метакомпетентность, саморазвитие, познание, готовность к непрерывному образованию, подход системности, подход личностности, многосубъектный подход, синергетический подход, принцип поддержки устремлений, принцип субъектности.

K.Janadilova¹

¹*Kazakh national pedagogical University named after Abai
Almaty, Republic of Kazakhstan*

METHODOLOGICAL SIGNIFICANCE OF THE DEVELOPMENT OF METACOMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

The article describes the methodological significance of the development of metacompetence of future primary school teachers. First of all, philosophical (to be strong in the mind, to strive for self-knowledge, learning about oneself, about the oddities and joys emanating from a new thought, cognition, sensory cognition, dialectics, etc.) distinguish the main conceptual categories in analysis. Psychological (properties of activity, cohesion and independence), pedagogical (readiness for continuing education, willingness to transfer existing knowledge, skills, abilities to new objects of activity) aspects of the concept of metacompetence are analyzed. The subjectivity of metacompetence is stated structurally. A content analysis of the concept of "meta-competence" is given. Methodological approaches to the development of metacompetence of future primary school teachers methodological approaches (consistency, personality, multi-personality, synergy) and principles (aspiration, subjectivity) are proposed. In accordance with the

methodological principles, the components (motivational, meaningful, reflexive), criteria and indicators of the development of metacompetence of future primary school teachers are determined. The diagnostic work on the ascertaining experiment in the transmission of the structural and substantive nature of the components is analyzed. The results of the experiment are explained by percentage treatments according to indications. Proposals on the effectiveness of the development of metacompetence of future primary school teachers will be considered.

Keywords: metacompetence, self-development, cognition, readiness for continuing education, systematic approach, personality approach, multi-subject approach, synergetic approach, the principle of aspiration support, the principle of subjectivity.

Кіріспе. Қазіргі еңбек жағдайында тұлғаның әлеуеті мен білім алуудағы қабілеті аса маңызды, ол білім үдерісінде жүзеге асырылады. Нәтижесінде қазіргі білім дамуға бағытталуы керек екендігін ескерсек, олар барлық дағдылардың құрылымдық құрамдас бөлігі болып табылатын метақұзыреттіліктерге тиімді бейімделуінде, бағдарлануында және өзін-өзі реттеуінде мүмкіндік алатын білім алушыларды кәсіби даярлау ісіне міндеттейді. Бұл ретте болашақ мамандардың білім мен дағдыларды, жеке қасиеттерді нәтижелі қолдануында ғана емес, сонымен қатар оларды өз бойында қалыптастыру қабілеттілігінің болуы қажеттігі туындайды. Метақұзыреттіліктерді дамыту – субъективті түрде жаңа әрекет пен идеялардың пайда болуы, сондай-ақ оны субъектілердің түсінуі, мұндағы өнім – өзіндік ерекшелігімен танылатын дағдылар тобы. Ендеше, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытуда оның ең алдымен әдіснамалық базасын қарастыруды ұсынамыз.

Осы орайда Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 1-бап, 9-1 тармағында: «...білім беру – зияткерлік, мәдени дамыту және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсаттарында жүзеге асырылатын тәрбиелеу мен оқытудың үзіліссіз процесі»; 11-бап 4-тармағында: «...белсенді азаматтық ұстанымы бар жеке адамды тәрбиелеу, республиканың қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени өміріне қатысу қажеттігін, жеке адамның өз құқықтары мен міндеттеріне саналы көзқарасын қалыптастыру», - деп көрсетілген [1]. Аталмыш құжаттағы міндеттерді шешу бізге, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудағы субъективті идеяларымызды жүзеге асыруда тірек бола алады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы саналы көзқарастың қалыптасуы алғышарттардың бірі десек, бұл тұста *өзін-өзі дамытудан дамудың жаңа шеңбері басталуы, өзін-өзі дамыту үрдісі* жетекші ықпал ететінін алға шығарамыз.

Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «...Білім берудің әрбір деңгейіндегі оқыту мазмұны жалпы әдіснамалық шеңберге біріктірілмеген әртүрлі мақсаттар мен күтілетін нәтижелерге құрылады. Қажетті білім, дағды және құзыреттер жиынтығына ие Қазақстан азаматының моделін (бейнесін) айқындайтын өмір бойы оқытудың бірыңғай тұжырымдамасы жоқ (ұсынылатын білім бағдарламаларының нәтижесіне қарай) деп беріледі [2]. Мұндағы маңызды бағдарлардың бірі, білімдік жағдайда белсенді дамып келе жатқан инновациялық үдерістерге білім алушылардың өзгерістер, оларға қатысу және құндылық ретінде жаңа жағдайда ие болатын болашақ мұғалімнің дайындығы ретінде *құзыреттілігі, кәсіби мәдениеті және ұйымдастырушылық қабілеттерін* дамытудағы үлесінің болуын көздейді. Басқаша айтқанда, кәсіби даярлануында білім алушының «Жаңа-Мен-і» пайда болуын міндеттейді.

ЖОО білімнің білім беру бағдарламасының қажетті көлемін ЖОО формальды және формальды емес білім беруде бұрын қол жеткізілген оқу нәтижелерін тануды ескере отырып, «Формальды емес білім беретін, танылған ұйымдардың тізбесіне енгізілген ұйымдар беретін формальды емес білім арқылы ересектер алған оқу нәтижелерін тану қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы 28 қыркүйектегі № 508 бұйрығына (Нормативтік құқықтық актілердің тізілімінде № 17588 тіркелген) сәйкес дербес айқындайды. 35 және 36-тармақтарындағы дескрипторлар студенттердің келесідей қабілеттерін сипаттайтын оқыту нәтижелерін көрсетеді. Олар 1,7 дескрипторларда анық көрініс табады:

- 1) осы саладағы озық білімге негізделген, зерттелетін саладағы білімі мен түсініктерін көрсету;
- 2) оқытылатын салада фактілерді, құбылыстарды, теорияларды және олардың арасындағы күрделі тәуелділікті білу және түсіну [3]. Айқындалып отырған дескрипторлардың сипаты немесе

дені – білім алушының өз біліміне деген түсініктің болуы, өзгерістердің үздіксіздігіне тәуелділікті білуі, теориядан жаңа теория туындатуда озық білімге дағдылануы және т.б. болып отыр.

Жоғарыда талданған бірқатар нормативтік құжаттардан байқап отырғанымыздай, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілін дамыту жағдайында басты атрибуттар тұлғаның жаңа білімді қабылдауда, ескі біліммен байланыстыруда **өзін-өзі** тануы, өзін-өзі анықтауы, өзін-өзі жетілдіруі, өзін-өзі іске қосуы, өзін-өзі басқаруы, өзін-өзі өзектендіруі, өз білімін өзі бақылай алуы болатындығын дәлелге аламыз. Олай деуге толықтай негіз бар, себебі тұлғаның метақұзыреттілігін дамытуда «*Өзіндік*» философия қызмет атқарады. Бұл үрдіс болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлі ашылмаған мүмкіндіктерін өзі дамыта алатындай кезеңдерден түзілуі – мәселені шешудің нақты жолдарының бірі.

Біз, мақаламызда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы әдіснамалық маңызын: әдіснамалық тұғырлар, қағидалар, құрылымдық-мазмұндық жүйесін жетілдірудегі компоненттер, өлшемдер мен көрсеткіштерін талқылайтын боламыз. Сондай-ақ, түзілген компоненттердің функцияларын қалыптастырушы эксперименттің негізгі бағдарында талдайтын боламыз.

Зерттеудің әдістері мен материалдары. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық маңызын түсіндіруде таңдап алынған теориялық әдістер: метақұзыреттілік, оның ұғымдық-категориялық базасына философиялық, психологиялық, педагогикалық талдаулар жасау, контент-талдау, метақұзыреттіліктің даму динамикасын бейнелеу, әдіснамалық белгілерді иерархиялау және т.б.; эмпирикалық әдістер: нобайлау, педагогикалық эксперимент, математикалық сандық және сапалық өңдеу және т.б. болады.

«Метақұзыреттілік» ұғымының шығу тарихы, оның генезисі әдеттегідей философиялық аргументтерден бастау алады. Философиядағы: *адам, тән, ақыл, ой, сана, даналық, атом, гарьш* және т.б. түсініктер қатары «*сезімдік*» және «*сезімнен жоғары*», «*эмпирикалық*» және «*мета-эмпирикалық*» қозғалыстарға байланысты сипатталады. Мұндағы философиялық дискурстан «*мета*»: «*Адам – өз өмірін құрайтын барлық жүйелердің кеңмәтінімен табиғи түрде қосақталып өмір сүреді*» дегеннен туындайды.

Біз, «метақұзыреттілік» пен оның ұғымдық-категориялық базасын немесе метақұзыреттілікті толықтыратын компоненттерді философиялық трактаттардан байқаймыз. Сондай-ақ, «метақұзыреттіліктің» философиялық астарларын келесідей жүйелеп көрсетуге болады. Олар:

– *Платон бойынша*: «...платондық идеялар жай ғана түсініктеме, яғни ойдағы ұғымдар (термин кейіннен осындай мәнге ие болды) емес, ол – негізінен, **тұтастық, мәнділік**. Идея – ой емес, себебі ой сезімге тәуелді болмағанда не туралы ойлайды дегенге келсек, ойды тұрмыс билейді, жоғарғы деңгейдегі тұрмыс. Идея – заттардың мәні, яғни, әрбір заттың шынайы келбетін көрсететін ұғым. Платоннан басқа да жарқын «**өзінде**», сондай-ақ «**өзі үшін**» («әдемілік өздігінен»), «Қайырымдылық өз ішінде») және т.б. [4, 124 б.];

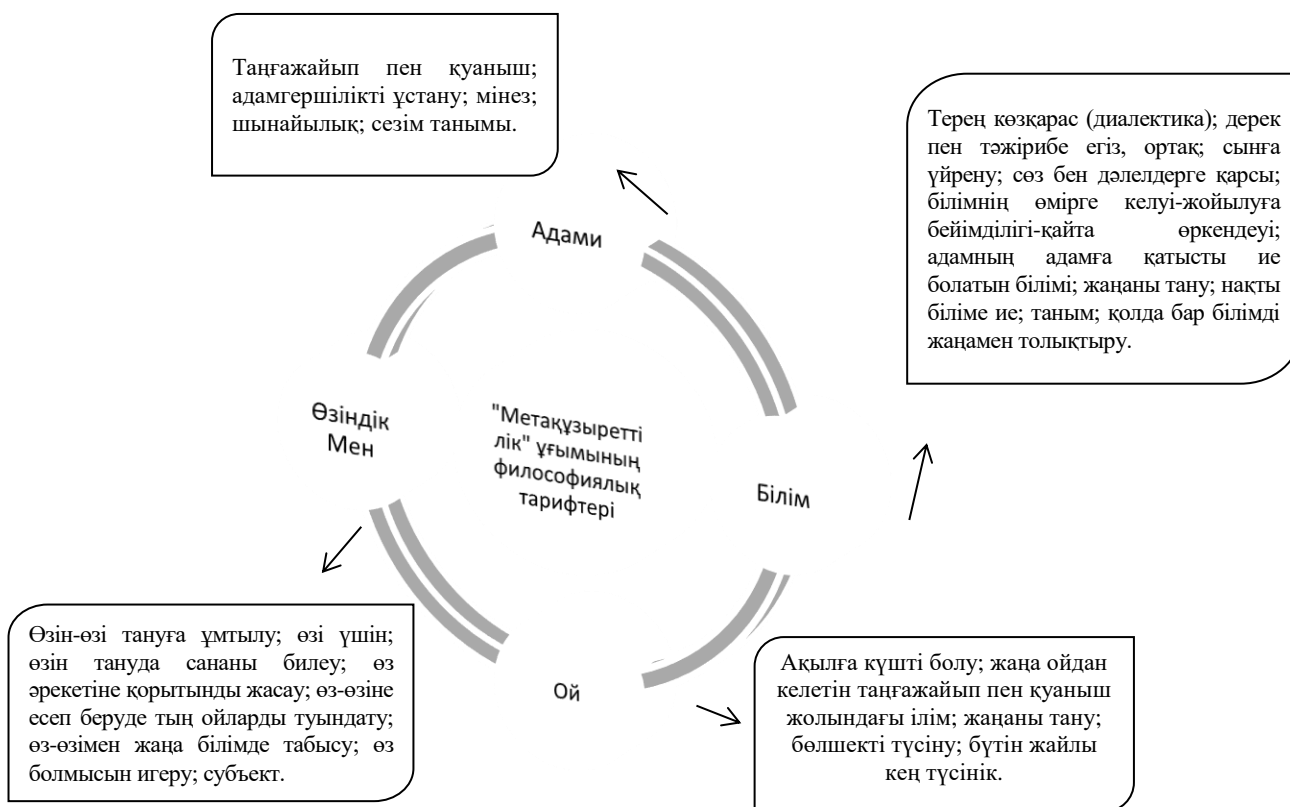
– *Аристотель бойынша*: «...барлық адамдар табиғатынан **білуге құштар**... Ақылдылық арқасында **күшті болу** және **өзін-өзі** тануға ұмтылу тек адамдарға ғана тән. Олсыз өмір сүру мүмкін емес». Адамдар **таңғажайып пен қуанышқа** толы білімге ұмтылады. «Философиялық етудің бастамасы таң қалуда жатыр». Қарапайым мәселені шешуден бастап адамдар бірте-бірте неғұрлым күрделіге ауысып отырды» [4, 218 б.];

– *Демокрит бойынша*: «...ойлаудағы атомдардың өзара қатынасы нәтижесінен **таным** пайда болады деп түсіндіріледі. Ойлаудағы сыртқы мен ішкінің қатынасындағы сәйкестіктер ұқсас деп танылады. ...**сезім таным**ы мен ақылға сыйымдылықтың айырмашылығын негіздейді: біріншісі «**көзқарас**», ал екіншісі – «**шынайылық**». Оның орталық этикасының қағидасы «**жан** – тағдырдың жатағы» [4, 256 б.];

– *Протогор бойынша*: «...барлық заттың өміршеңдігіне және оның жоқтығына адам өлшем болып табылады» (адам принципі – өлшем)». Протогорша «небір талқылау нормасы бар, ал бұл заттардың астындағы **дерек пен тәжірибе жалпы** деген сөз». Адам шарты туралы ұстаным «Антология» шығармасында терең айтылып, онда кез-келген заттың айналасында біріншісі екіншісіне қарсы тұратын екі аргументтің болатыны көрсетілген. Мысалы, бір дәйек келтіре отырып, «...одан

кейін одан бас тартуыңыз мүмкін, яғни бұл жерде **сынға** үйреніп талқыға сала білу, сөз жарыстыру, дәлелдерге қарсы дәлелдер сайысын ұйымдастыру деген сөз» [4, 311 б.];

– *Сократ бойынша*: «...тұтас болмыс бар, болмыс – бұл көп нәрсе; ештеңе қозғалыссыз – барлығы қозғалады; ешнәрсе жоқтан пайда болмайды және келмейді, **барлығы өмірге келіп**, жойылуға бейім, содан соң қайта өркендеу басталады. Бұл әрбір мәселе адам үшін шешілмейтін жұмбақ екендігін білдіреді. Ал осы даналық дегеніміз не? Бұл нақты мағынасында адамзаттың даналығы (яғни, **адамның адамға** қатысты ие болатын білімі), осы білімділікке қатысты, мүмкін мен дана шығармын». Сократтың осы үзіндісінің негізгі тұжырымы мынада: бір іс – құралда, оны пайдаланамыз, ал келесісі – «**субъект**», ол сол құралдың көмегімен жүреді». Қорытынды сөзсіз: «**жанның ұраны өзін өзі танып-білу**, сол себепті ол сананы билейді». Сократтың біз көретін барлық логикалық салдарлар шығатын, сыни рефлексиясы осындай. Сократтық философияның біздің тақырыбымызға ең жақын келуі бар, себебі әңгімелесу (сұхбаттасу) «*жан емтиханын*» ұстау дегенді, өз әрекетіне қорытынды жасау, **жаңаны тану** және қазіргі заман зерттеушілері байқағандай «*адамгершілік емтиханына*» төзу дегенді білдіреді. Бұл жердегі жеке өмірі мен өмірдің шынайы мағынасын көрсету барысындағы **өзін-өзіне** есеп беру бойынша тың ойларды туындатудағы сократтық әдістің өзіндік мақсаты жатыр» [4, 342 б.];

Сурет 1. «Метақұзыреттілік» ұғымының философиялық жіктелуі

– *Портик бойынша*: «...егер біз тіршілік иелерінің өмірлік әрекеттеріне назар аударатын болсақ, онда біз олардың үнемі **өзін-өзі сақтауға**, өз болмысын игеруге, оны қорғаған нәрсенің бәріне талпыну, өз-өзімен табысу үдерісінен байқаймыз. Болмыстың бұл қызметін стоиктер негізгі этикалық принциптер шоғырланған «*oikeiosis*» (*тартылу, иемдену, табысу*) термині арқылы көрсетеді. Адамда бұл түрткі сананың әсерімен яғни *үлгілі өмір сүру*, оның өсуін қамтамасыз ететін барлық нәрсенің болмысына қатысу, себебі адам тек қана тіршілік иесі емес, сонымен қатар ол рационалды. ... **өзектендіре** отырып өмір сүру деген сөз» [4, 398 б.];

– *Гиппократ бойынша*: «...өмір сүру типтерімен адам үнемі байланыста. Әрбір жеке жағдайды тиянақты түрде түсіну үшін барлық координаталарды толықтай тану қажет. Бұл дегеніміз **бөлшекті түсіну** үшін бүтін жайлы **кең түсінік болуы** қажет деген сөз. Өңірлердің табиғаты және осы өңірлерге

жататын барлық нәрселер конституцияға, адамдардың мінезіне әсер етеді. Адамның санасының жоғары түрі осы аталғандардың өзара қатынасы туралы *нақтыланған білімге ие*» [4, 471 б.].

Сонымен, метақұзыреттілік ұғымының мағынасына философиялық тарифтері ретінде *ақылға күшті болу, өзін-өзі тануға ұмтылу, өзі үшін, жаңа ойдан келетін таңғажайып пен қуаныш жолындағы ілім, таным, сезім танымы, терең көзқарас (диалектика), шынайылық, дерек пен тәжірибе егіз және ортақ, қолда бар білімді жаңамен толықтыру, сынға үйрену, сөз бен дәлелдерге қарсы, білімнің өмірге келуі-жойылуға бейімділігі-қайта өркендеуі, адамның адамға қатысты ие болатын білімі, субъект, өзін тануда сананы билеу, өз әрекетіне қорытынды жасау, жаңаны тану, өз-өзіне есеп беруде тың ойларды туындату, өз-өзімен жаңа білімде табысу, адамгершілікті ұстану, өз болмысын игеру, бөлшекті түсіну, бүтін жайлы кең түсінік, мінез, нақты білімге ие және т.б.* кіреді. Мұнда іріктеле келе, таңдап алынған философиялық тарифтердің 4 топқа (адами, білім, ой, өзін-өзі) жіктелуі 1-суретте бейнелеп көрсетіледі.

Ойшыл ұлы Абай XIX ғасырдың өзінде-ақ, «Зардабынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек», – деген ғұламаның қара сөздеріндегі атрибуттар бүгінгі күнгі тұлғаның тілін, ғылымын меңгеру арқылы білім берудің жаңа парадигмасына бейім болу керектігін көрсетеді [5]. Яғни өзгенің тілін, оқу процесін ұйымдастыруда қолданылатын тәсілдер, әдістемелер, технологияларды және білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін озық меңгеруде білім алушыны өмір сүруге дайындау үшін жаңа сапа **метақұзыреттілік** қажет. Ол үшін «білетін адамнан» «шығармашылықпен ойлайтын, әрекет ететін, өзін-өзі дамытатын адамға ауыстыру қажет».

Жоғарыдағы талдауларға сүйене отырып, «метақұзыреттілік» ұғымы, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы мазмұны жайлы психологиялық, педагогикалық зерттеулерге сүйенеміз.

Қазіргі уақытта өзін-өзі тәрбиелеуге және адамға ақпаратты тезірек және тиімді қабылдауға көмектесетін дағдыларды дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Оқыту парадигмасы «тасымалдаушы–алушы» білім берудің үйреншікті және қалыптасқан жүйесінен оқытудың соңғы нәтижесіне көшуге, өзін-өзі оқытуға, оқуға деген қызығушылықты дамытуға ауысады, бұл метадағдылар мен метабілімнің дамуын да білдіреді.

«Метақұзыреттілік» ұғымы өте кең және дербес түрде бірнеше негізгі ойларды қамтуы мүмкін. Бүгінгі авторлардың интерпретациясындағы метақұзыреттілік ұғымы мазмұнын қарастыруда байқайтынымыз, шетелдік авторлардың ғана емес, сонымен қатар отандық ғылыми қайраткерлердің де жұмысында өте өзекті.

Құзыреттілік тәсілдеріне сай, «метақұзыреттілік» ұғымы, сонымен бірге болашақ бастауыш сынып мұғалімінің метақұзыреттілігіне метадағдылар, метабілімдер түсініктеріне қарай салыстырмалы талдаулар жүргізілді. Талдаулар көрсетіп отырғанындай, студенттердің метақұзыреттілігін дамыту мәселесіне көбіне шетелдік және ресейлік ғалымдардың еңбектеріне сүйену басым болды. Дәл бүгінде еліміздегі білім саласын жетілдіруде метақұзыреттілік түсінігі алғашқы баспалдақтарда қарастырылуда. Ендеше, біз мәселеміздің психологиялық сипаттамаларына «психологиялық құзырет» ғылыми тіркесін талдап көрейік. Психологияны оқытуда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің өзі үшін мәнді кәсіби іс-әрекетті «психологияландыруына» мүмкіндік беретін *«психологиялық құзырет»* жетіледі. Психологиялық білім, мамандар дайындауда жиі қолданылатын құзыреттілік ұғымы, тұлғаның мақсатына жетуіне мүмкіндік беретін *механизм, жинақталған тәжірибе* болып табылады. Сонымен бірге психологиялық зерттеулерде құзыреттілік, метақұзыреттілікті субъективтік қатынастарға кіргізеді. Оны келесі талдауларда ұсынамыз.

Метақұзыреттіліктің мазмұнына келетін болсақ, жеке танымдық процестерді реттеуде де, іс-әрекетті ұйымдастыруда да табысты қамтамасыз ететін қасиеттер маңызды болмақ. Біздер ойлаудың сипатын біле отырып, біз кәсіби метақұзыреттіліктің құрылымында жеке тұлғалық ерекшеліктерді, мысалы, жұмысқа қабілеттілік, тәуелсіздік, жауапкершілік, бастамашылдық және шығармашылық қабілеттердің керегін ажыратамыз. Метақұзыреттіліктің келесі құрылымдық элементі - қабілеттілік. Бұл тұжырымдаманы С.Л. Рубинштейн күрделі синтетикалық жеке қасиет ретінде анықтаған, ол оның қызметке жарамдылығын анықтайды. Тұлғаның тұрақтылығы, қабілеттілік қызметтің қажеттіліктерінен туындайды және тікелей қызметте қалыптасады [6]. Н.Иргебаеваның зерттеулерінде

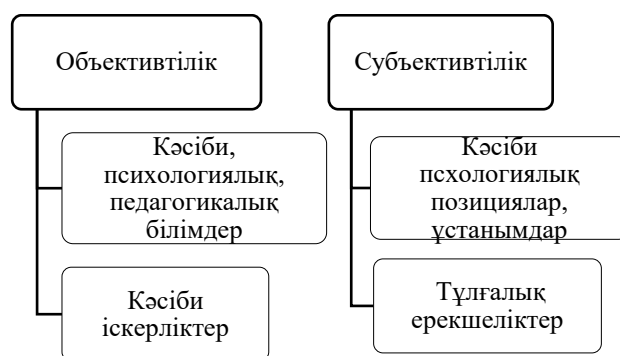
нақты мәселені шешуге байланысты психологиялық құзырет әр түрлі қарастырылады. Бұл ретте психологиядағы құзырет студенттердің өз әрекеттерін өзі тануы, эмоциялық күйі, рефлексиясы, тұлғалық ерекшеліктерін жүзеге асыру, өзіндегі сапаны таныта және қолдана алуға бейімділігі, танымы және т.б. құрамдас бөліктерді көрсетіп отыр [7].

А.Н. Леонтьевтің соңғы еңбектерінде: «...адамның әлем туралы түсінігінің көп деңгейлі жүйесі, басқалар туралы, өзіне және өзінің іс-әрекетіне қатысы» деп түсіндіріледі [8]. Ғалымның пікірінен, өзін тану қырлары ақыл-ой даму көрсеткіштеріне сай ұйымдастырылатынын аңғарамыз.

Э.Ф. Зеер, О.Н. Шахматова зерттеулерінің дені біздің мәселемізге жақын келеді. Олай дейтіміз, ғалымдар ұсынған болашақ педагогтің психологиялық бейнесін жалпыланған формасын былайша, яғни кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыруға тұрақты ұмтылысы, мамандығы арқылы өзін-өзі танытуға мүдделі болуы, өз білімі мен қабілетін жүзеге асыруға бағдарлануы деп ұсынады [9]. Авторлардың тұжырымды ойлары арқылы біз, болашақ маманның метақұзыреттілігін дамытуда тұрақты ұмтылыс, кәсібиліктегі қабілеттілік деген пайымдаулар береміз.

Н.В. Кузьмина бойынша, тұлға-субъект, ендеше субъектілік факторлар құрылымы: табиғилық типін, қабілеттер деңгейі мен құзыреттіліктерді қамтиды, оларға арнайы-педагогикалық, әдістемелік, әлеуметтік-психологиялық, дифференциалды-психологиялық, аутопсихологиялық құзырлық жатады. Осы факторлық құрылымның үш негізгі құрастырушысы бар, олар: тұлғалық, даралық-педагогикалық және кәсіби-педагогикалық болады [10].

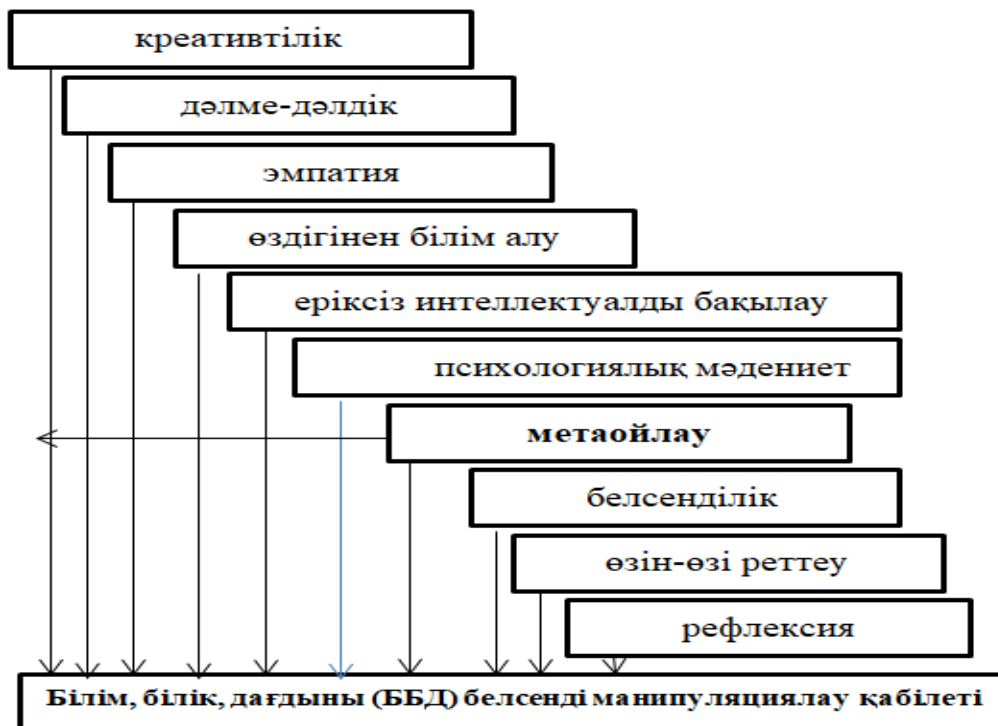
А.К. Маркованың құзыреттілік бойынша зерттеулері түрлі құрылымдарды талдайды. Автордың пікірінше, кәсіби құзырлық тектік түсінікті береді. Мұндағы құзыреттілік элементтері субъектінің психологиялық (даралық) қасиеттері, нышандар ретінде болатын, оның субъектілік рөлін іске асыру алғы шарты ретінде және қабілеттер, тұлғалық қасиеттер, кәсіби-педагогикалық, пәндік білімдер мен іскерліктер тар мағынадағы құзыреттіліктің бөліктері ретінде қарастырылады [11]. А.К. Маркованың субъектілік қасиеттер құрылымы мынадай блоктармен сипатталады (2-суретте).

Сурет 2. Субъективтілік қасиеттер құрылымы

Ғалымның зерттеулеріне сүйене отырып, мұндағы педагогикалық іскерлік түсінігінің ауқымы өте тереңде екендігін алға шығарамыз. Өйткені, психология ғылымында субъективтілікке белсенділік, біртұтастық және дербестік қасиеттері кіргізіледі де, іскерлікті құраушы бөліктер ретінде функция атқарады.

Психологиядағы метақұзыреттілік жайлы Е.К. Лашкевич, Е.В. Шакирзянова, П.М.Трепачев, Ю.М. Ротэрью (2015) [12] өз еңбектерінде талдап көрсетеді (3-суретте).

Сурет 3. Психология бойынша метақұзыреттілік құрылымы

Шетелдік зерттеулерге жүгінетін болсақ, метақұзыреттіліктің педагогикалық аспектілеріне берілген нақтылауларды аңғаруға болады. Д.Димитрованың пікірінше: «метақұзыреттілік – бұл тез бейімделу, жаңа жағдайларға бейімделу, үздіксіз білім алуға дайындық, бар білімді, дағдыларды, қабілеттерді жаңа қызмет объектілеріне беруге дайын болу» [13] деп беріледі. Автордың пайымдауындағы білім алушының өз бойындағы академиялық қабілеті арқылы білімді тасымалдау, білімнің жаңа объектілеріне дайын болу, бейімділік таныту сынды бірқатар сапаларды байқалады. Бұл бүгінгі таңдағы үздіксіз білім алудағы басты тетіктер бола алады.

Р.Браун зерттеулерінде: «метақұзыреттілік – құзыреттілікті қалыптастыруға дейінгі негізгі дағды» ретінде анықтаса [14], мәселен, Йохансбург университетінің ғылыми мектебінің өкілдері өз тәжірибелері бойынша: «метақұзыреттілік деп – бұл құзыреттіліктің дамуына негіз болатын қабілеттер, сонымен қатар адамдарға құзыреттерден басқа қажет болатын мотивация және негізгі танымдық қабілеттер сияқты сипаттамалар» деп санайды [14, 55 б.].

М.К. Шершневаның ұсынған әмбебаптылық деңгейі бойынша құзыреттіліктің жіктелуіне сәйкес, «метақұзыреттілік – зияткерлік және рефлексивті үдерістермен білімді басқаруға арналған жоғары деңгейдегі құзыреттілік» мәртебесіне ие [15]. Ғалымдардың пікірінше, метақұзыреттілік феномені субъектінің белсенді сипаттамасында жатыр, бұл оны жеке сапа ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, психологиялық мазмұндалуындағы талдаулармен сәйкес келіп отыр.

Метақұзыреттіліктің мәнін анықтауда «метапәндік», «метатанымдық» және «метаәдістік» тұрғыдан келу жайы зерттелген. Ендеше, бұл категориялардың контент-талдауын төменде ұсынамыз (1-кестеде).

Кесте 1 – «Метақұзыреттілік» категорияларын жеке дара қарастырудың контент-талдауы

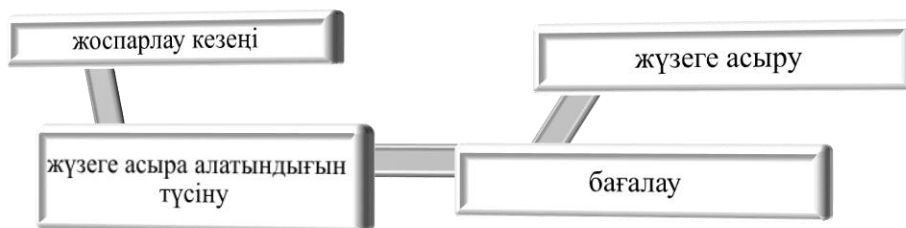
Зерттеушінің аты-жөні	Тұжырымы	«Метақұзыреттілік» категориясы	Трендтік ойлар
Л.М. Ордобоева	Метақұзыреттілік мен құзыреттілік арасындағы айырмашылықты «үздіксіз білім алуға дайындық, қолда бар білімді, дағдыларды, қабілеттерді жаңа қызмет объектілеріне беруге дайын болу», кіретін жүйеден тыс құзыреттілік ретінде атап көрсетеді.	Жаңа жағдайларға тез бейімделу қабілеті	- <i>өзіндегі дағдыны тасымалдаушы, өңдеуші.</i>
Е.Г. Грищенко	Құзыреттіліктің басқа түрлерімен сәйкестендірудің ең көп таралған ұстанымы — негізгі, пәннен тыс, жалпы білім беру, базалық, метапәндік және т.б.	Пәннен тыс – жалпы білім беру – базалық – метапәндік	- <i>метапән (пәндік білімнің амбебап қабылдануы).</i>
Л.М. Ордобоева	Метақұзыреттер көбінесе жеке тұлғаның метақәсіптік қасиеттерімен және кәсіптен тыс құзыреттермен, кәсіби құзыреттілікпен сәкестендіріледі.	Метақәсіптік қасиеттер, кәсіптен тыс құзыреттер	- <i>метакәсіп, құзыреттер.</i>
Е.В. Сизова	Білім алушының метақұзыреттілігі - педагогтердің метакомпетенттілігін қалыптастыру оқытудың мазмұны мен технологияларын жаңғырту, оқу жоспарлары мен эксперименттік бағдарламаларды өзгерту.	Оқытудың бағдарламасын жаңғыртушы, оқу жоспарларын өзгертуші(мақсатқа қол жеткізу құралдары)	- <i>білім мазмұнын тенденциялау.</i>
О. А. Шабанов	Метақұзыреттілік арқылы біз, білім мен дағдыларды үздіксіз алуға дайындықты, жаңа жағдайларға бейімделуді түсінеміз, ал метақұзырлылық тиімді білім беру траекториясын құру үшін білім беру жағдайын стратегиялық ойлау және бағалау қабілеті ретінде қарастырамыз.	Метақұзырлылық	- <i>білім траекториясын құру, білім стратегиясы.</i>

Зерттеу нәтижелері. Метақұзыреттіліктің мәнін өзін-өзі ұйымдастыру тұрғысынан қарастыруға да болатындығын ескерсек, егер болашақ бастауыш сынып мұғалімдері өзінің алдына мақсат қоя білсе, өз іс-әрекетін жоспарлап, оларды жүзеге асырудың стратегиясын таңдап, тәжірибеден үйренуі шарт.

Студенттердің жеке жұмыстарындағы өзін-өзі реттеу үдерістері жеке танымдық әрекеттің мониторингі болып табылады, ол келесі үдерістерді қамтиды:

- 1) таным үдерісін жоспарлау кезеңі;
- 2) оны жүзеге асыра алатындығын түсіну;

- 3) оны жүзеге асыру;
- 4) бақылау үдерістерінің және таңдалған танымдық стратегиялардың тиімділігін бағалау.

Сурет 4. Студенттің өзін-өзі реттеу үдерісі

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың теориялық талдаулары арқылы философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілеріндегі негізге алынатын категориялар іріктелді.

Осы орайда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы басшылыққа алынатын әдіснамалық тұғырлар (жүйелілік, тұлғалық, көпсубъектілі, синергетикалық) мен қағидаларды (ұмтылысты демеу, субъектілік) ұсынамыз.

Ғалымдардың пікірінен зерттеу мәселеміздің «әдіснамалығын» сипаттау үшін айқындалған белгілерді негізге аламыз. Олар: «**әдіснамалықтың деңгейі**», «**әдіснамалықтың пәндік мазмұны**», «**әдіснамалықтың сипаты**» болады [16]. Мұндағы әдіснамалық белгілердің барлығы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытуда ғылыми тетіктер бола алады. Ал белгінің екіншісі, «әдіснамалықтың пәндік мазмұны» деп беріледі. Бастауыш білімдегі пәндік мазмұнға байланысты әдіснамалық білімнің бастауыш мектеп педагогикасын кәсіби тұрғыда меңгеруі, яғни бастауыш саласындағы тәрбие теориясы, оқыту теориясы, сондай-ақ педагогикалық тәжірибенің соған сәйкес міндеттерін шешуге қатыстылығын анықтайды. Келесі белгісі «әдіснамалықтың сипаты» бойынша бөліп көрсетуге болады: бастауышта оқытудың танымдық құралдары, практикалық әдістерін құрастыру, әдістемеге терең мән беру, оны жетілдірумен тығыз байланыста болады. Сонымен қатар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың *әдіснамалық маңызына кең мағынада қарау, әдіснамалық тұғырлармен қамтамасыз ету, белгілі бір субъектілердің траекториясын* (студент, оқушы, ата-ана, бастауыш сынып мұғалімдері) танудың, оның үдерісін ұйымдастырудың сипатын көрсетеді.

К.С. Құдайбергенованың еңбектерінде: «...жүйе – ішкі құрылымдық элементтері бір-бірімен және сыртқы ортамен ерекше бірліктегі тығыз байланысты көрсететін тұтас кешен», деп көрсетіледі [16, 49 б.]. Автор жүйенің құрылымын: «білім мақсаты, педагогикалық үрдіс субъектілері, білім мазмұны, әдіс, тәсілдері, материалдық база арасындағы бірінен бірі туындап, толықтырылып отыратын компоненттер жиынтығы» ретінде қарастырады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы жүйелілік тұғыр, көпсубъектілі тұғыр, синергетикалық тұғырларды негізге аламыз. Әдіснамалық тұғырларға қысқаша тоқталып өтейік.

Жүйе мағынасында «өзара байланыста қарым-қатынаста болатын және белгілі бір тұтастықты, бірлікті туғызатын элементтердің жиынтығы» түсіндірілетіні белгілі. Негізінен, жүйелілік тұғыр педагогикалық құбылыстарды олардың өзара байланысы түрінде қарастыруға бағдарлайды. Бұл тұста жүйелілік тұғыр барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамыту жүйесі өзара байланысты құрамдас бөлшектердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Олар: метақұзыреттілікті дамытудың мақсаты, педагогикалық үрдіс субъектілері (студент, мұғалім, ата-ана, оқушы), бастауыш білім беру мазмұны (құзыреттілік, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі), метақұзыреттілікті дамыту үрдісін ұйымдастыру, әдістері мен түрлері, мәліметтер қоры.

Тұлғалық тұғыр. Тұлғалық тұғыр студенттердің метақұзыреттілікті дамытуға деген құндылық қатынасын қалыптастыруға, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің тұлғалық қасиеттерінің (түрткілік, көңіл күй, еріктік, пәндік білім, өзіндік реттеу) дамуына негіз болатын білім мазмұнын айқындауға жағдай туғызады.

Көпсубъектілі тұғыр. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы әдіснаманың көпсубъектілі тұғырының маңызы ерекше. Олай дейтініміз, көзделген үрдіс субъектілері (студент, оқушы, мұғалім, ата-ана) арасындағы қатынасты қарастыруға итермелейді. Себебі, метақұзыреттіліктегі үздіксіздік, бірін-бірі толықтыру, жаңа жағдайларға бейімдеу және қарым-қатынас жемісі мен нәтижесі болып табылмақ.

Синергетикалық тұғыр өзін-өзі басқару, ұйымдастыру, дамыту тұрғысынан қарастырылады. *Синергетикалық* тұғыр - педагогикада қолданылатын өзін-өзі ұйымдастыру, өз білімін толықтыру және өзін-өзі жетілдіру әдістерін меңгеру болып саналады. Синергетика («синергия» грек тілінен аударғанда бірлесіп әрекет ету, ынтымақтасу), өзін-өзі жетілдіру үрдісін коммуникативтік тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Аталған үрдіс барлық элементтердің өзін-өзі ұйымдастыру қабілеті нәтижесінде жүзеге асады.

Педагогикалық жүйелер үшін синергетизм – бұл өзара дамушы кіші жүйелердің бойында жаңа құрылымдардың туындауына, энергетикалық және шығармашылық әлеуетінің артуына әкелетін және олардың дамудан өзін дамытуға көшуін қамтамасыз ететін кіші жүйелердің (оқыту мен оқудың, тәрбие мен өзін тәрбиелеудің) өзара ынтымақтасу түрі [17].

Кесте 2 – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың компоненттері, өлшемдері мен көрсеткіштері

Мотивациялық	Мотивациялық-құндылықтық	<ul style="list-style-type: none"> - метақұзыреттілік, оның категорияларына деген құндылық қатынасы; - жаңа білімді қолдануға, ескімен байланыстыруға қызығушылықтың болуы; - өзін-өзі реттеудің маңызы мен қажеттілігін түсіну; - өзіндегі білім қорының нәтижеге бағытталуын ұйымдастыруға ұмтылыстың болуы; - метақұзыреттілікті дамыту арқылы білім сапасын арттыруға ынтымақтасуының болуы;
Мазмұндық	Нәтижеге бағытталған	<ul style="list-style-type: none"> - бастауыштағы әр түрлі пәндік білімдер бойынша педагогикалық қызметті метақұзыреттілікпен ұйымдастыруға дайындығы мен қабілеті; - меңгерген білімді жаңа білім алуда пайдалану мен толықтыруға қабілеттілік; - болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінде өзін-өзі ұйымдастыру, субъектілермен бірлікте метақұзыреттілікті дамытудың мазмұнын түсінуі; - бастауыш білім беру контекстінде жаңа білім жүйесін игеруге дайындық және қабілеттілік; - меңгерген білімнің мазмұнын нәтижеге бағытталған білімге өңдей алуы.
Рефлексиялық	Бағалаушылық	<ul style="list-style-type: none"> - бастауыш білімдегі пәндік әдістемелік қорын талдау, өңдеу, жинақтау, қолдану білігі; - өзін-өзі дамытудың жаңа идеялары мен әдістеріне ашық болу сапасы; - білімді шығармашылықпен пайдалану білігі; - өзіндегі білім беру өнімдерін метақұзыреттілікпен дайындап, ұсына алуы; - білімін бағалау, рефлексиялау арқылы өзін-өзі кәсіби даярлаудағы біліктің болуы.

Біздің ойымызша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігіне байланысты әлеуметтік қалыптасқан мүмкіндіктерін дамыту мен көрсетуге деген ұмтылысын қолдау үшін, келесідей қағидаларды ұстануы керек:

– ұмтылысты демеу қағидасы – тұлғаның өзін-өзі іске асыруы мен өзін-өзі тұрақтандыруға ұмтылысы, білім беру ортасындағы қарым-қатынасқа табысты түрде бейімделуі үшін керекті біліктіліктері мен ішкі тетіктерін қалыптастыруға көмек береді.

– субъектілік қағидасы – әлеуметтік тәжірибенің байытылуы мен қалыптасуына бағытталған және өз тұлғасының күшті жақтарын біледі.

Жалпы айтқанда, қағидалар бізге, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың компоненттерін, өлшемдері мен көрсеткіштерін түзуге мүмкіндік береді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың компоненттері мотивациялық, мазмұндық, рефлексиялық болып түзіледі, оның өлшемдері: мотивациялық-құндылықтық, нәтижеге бағытталған, бағалаушылық болады. Бұл өлшемдер өз кезегінде бірнеше көрсеткіштерді анықтайды (2-кестеде).

Нәтижелерді талдау. Дискуссия. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы түзілген мотивациялық, мазмұндық және рефлексиялық компоненттер бойынша студенттермен бастапқы диагностикалау жұмыстары жүргізілді. Анықтау экспериментіне 124 студент қатысты. Бақылау тобы – 64, ал эксперимент тобында – 60 студент қатынасты.

Анықтау эксперименті бойынша студенттердің өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін бағалауға байланысты авторлық сауалнама жүргізілді. «Өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін бағалау» (авторлық сауалнама). Сауалнама 21 сұрақты қамтыды.

Педагогика саласындағы білім беру стандарттарының мәтіндерін зерделей келе, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының студенттері арасында сауалнама жүргізе отырып, болашақ педагогтің метақұзыреттілік құрылымын құрайтын жеті негізгі метақұзыреттілікті бөліп алдық, олардың қатарына:

– шығармашылық қабілеттер (шығармашылық – бұл «іздеуші» білмейтін жаңа нәрсе жасау, мәселелерді шешуде шығармашылық тәсілді қолдану қабілеті);

– эмоционалды құзыреттілік (эмоционалды жағдайды бақылау, басқаларға әдептілікпен қарау қабілетінен тұрады);

– командада жұмыс істеу қабілеті (бұл әр түрлі топтарда тиімді қарым-қатынас құра білу, топтық мәселені шешудегі өз мүмкіндіктерін білу, бірақ сонымен бірге команданың өзін түсіну, басқа адамның көзқарасын құрметтеу);

– сыни тұрғыдан ойлау (бұл күмән тудыратын және шешетін қабілет, бұл бізге ақпараттандырылған шешім қабылдауға көмектеседі, бұл тапсырыс беру, санаттау, таңдау, саралау, салыстыру және қарама-қарсылық);

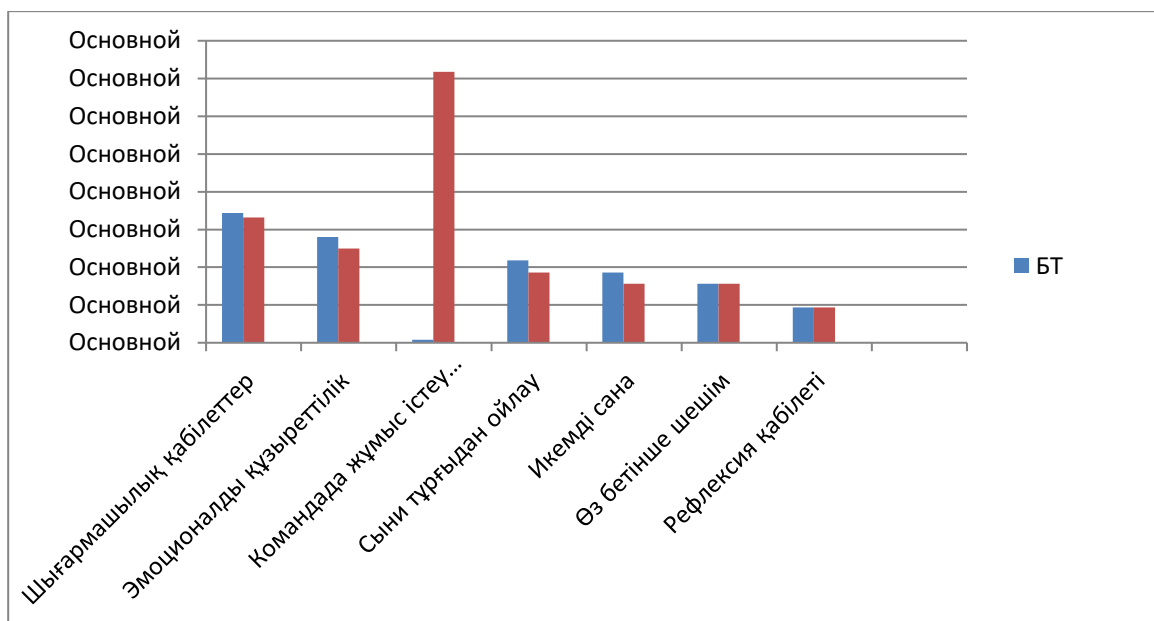
– икемді сана (бұл кәсіби өсуге бағдар, өмір бойы үйрену, жаңа жағдайға бейімделу мүмкіндігі);

– өз бетінше шешім қабылдау мүмкіндігі (бұл өз іс-әрекеттерін жоспарлау, себеп-салдар байланысын түсіну, оқиғалардың реттілігін болжау, тез шешім қабылдау қабілеті);

– рефлексия жасай алу қабілеті (бұл интроспекцияға бағытталған кез-келген рефлексия).

Кесте 3 – «Өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін бағалау» сауалнамасы бойынша БТ мен ЭТ-ның экспериментке дейінгі нәтижелері

Метақұзыреттіліктер	Бақылау тобы(64)		Эксперимент тобы(60)	
	п	%	п	%
Шығармашылық қабілеттер	11	17,18	10	16,6
Эмоционалды құзыреттілік	9	14,0	8	12,5
Командада жұмыс істеу қабілеті	24	37,5%	23	35,9
Сыни тұрғыдан ойлау	7	10,9	6	9,3
Икемді сана	6	9,3	5	7,8
Өз бетінше шешім қабылдау мүмкіндігі	5	7,8	5	7,8
Рефлексия қабілеті	3	4,68	3	4,68

Сурет 5. «Өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін бағалау» сауалнамасы бойынша БТ мен ЭТ-ның экспериментке дейінгі нәтижелерінің диаграммасы

Таңдалған метақұзыреттіліктердің компоненттерін қамтуда олардың деңгейлері экспериментке қатысушы 124 студентке сауалнама жүргізу арқылы анықталды. Ұсынылған тапсырмалар негізінде метақұзыреттіліктердің маңыздылық дәрежесін бөлуге болды. Сонымен, болашақ педагогтар метақұзыреттіліктің маңызды компоненттеріне шығармашылық қабілеттерін, эмоционалды құзыреттілігін және командада жұмыс істей білуді жатқызды. Сондай-ақ, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері метақұзыреттіліктердің маңызды бөлігін қажет деп санамағандығын атап өткен жөн.

Сауалнамаларды талдағаннан кейін, мұғалімдердің осы құзыреттіліктердің деңгейі төмен екендігі және кейбір құзыреттіліктер мүлде қалыптаспағаны анықталды, бұл осы тақырыптың өзектілігін тағы бір мәрте дәлелдейді. Біздің ойымызша, болашақ мұғалімдерді даярлаудың қолданыстағы тәжірибесінде олардың метақұзыреттілігін дамытуға жеткіліксіз көңіл бөлінуде. Болашақ мұғалімдердің мамандыққа сәйкес жетіспеушілігі – бұл кәсіби рефлексияның тапшылығы екендігі анықталды.

Сондықтан үнемі өзін-өзі жетілдіру әр мұғалімнің қажеттілігіне айналуы керек, ал сырттан үнемі бағалау болашақ мамандарға өз қабілеттері мен дағдыларын объективті бағалауға, барларын кейінірек жетілдіруге және жоқ адамдарға ие болуға көмектеседі. Мұғалімдердің метақұзыреттілігін жүйелі дамыту кәсіби шеберлікті дамытудың әмбебап негізі бола алады деуге негіз бар.

Қазіргі қоғамның дамуын ескере отырып, білім беруде өзінің ең жақсы қасиеттерін көрсете алатын, өзінің біліктілік деңгейін үнемі арттыратын, өмірдің кез-келген саласындағы міндеттерді тиімді және сәтті орындай алатын мұғалімдер болуы керек. Ең бастысы - жағдайға бейімделу, өзін-өзі жетілдіру. Осы орайда «*метақұзыреттілік - «болашақтың» педагогін анықтайтын жеке қасиеттер жиынтығы*» деп анықталады.

Қорытынды. Бұл зерттеуде педагогикалық әдебиетті теориялық талдау және интеграцияланған білім беру контекстінде мұғалімдердің Метақұзыреттілігін дамытудың ерекшеліктері мен тенденцияларын теориялық түсіну негізінде «болашақ бастауыш мынып мұғалімінің метақұзыреттілігі» түсінігі мен оның компоненттері тұжырымдалды, оның маңызды сипаттамалары, мазмұндық компоненттері мен дамыту критерийлері анықталды. Зерттеудің келесі кезеңдері біліктілікті арттыру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдістемесін жасап ұсынууды ұйғарамыз. Сондықтан біз, келесідей ұсыныстарды береміз:

- «*Бастауыш білім беруде метақұзыреттілікті дамыту негіздері*» атты *элективті курс бағдарламасын дайындап, ЖОО-да болашақ педагогтерді кәсіби даярлау тәжірибесіне енгізу;*
- «*Метақұзыреттілік атласы*» атты студенттерге арналған атлас дәптерін тәжірибеге енгізу.

Бүгінгі ұсынып отырған мақаламыз бойынша метақұзыреттілікті дамытудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларын анықтау және негіздеу, осы феноменді зерделеуге мониторинг жүргізу үшін диагностикалық құралдарды жүргізу болып табылады. Мақаламыздың мазмұнындағы барлық теориялық, эксперименттік кіші зерттеулерді жүргізуде бізге қолдау көрсеткен Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Педагогика және психология институтының Бастауыш білім беру бағдарламалары кәсіби даярлау бөлімінің ұжымына алғыс айтамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 28.06.2007ж., №546 Қаулысы. – Астана: Ақорда, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> . 19.02.2018.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>. 15.05.2020.
3. Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысымен бекілген.
4. Дж.Реале., Д.Антисери Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін. – Алматы, 2012. – 167 б.
5. Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы: Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Көркем әдебиет, 2007. – 368 б.
6. Рубинштейн С.Л. Что же такое личность? С чего начинается личность. – М., 1979. – 390 с.
7. Irgebaeva N.M. Psihologia: oqýlyq. – Almaty, Nýr-print, 2015. – 527 b.
8. Леонтьев А.Н. Педагогика и психология. «Школа 2100». Пути модернизации начального и среднего образования / под ред. А.А. Леонтьева. – М.: Баласс, 2002. - Вып. 6. – С. 258-265.
9. Зеер Э.Ф., Шахматова Э.Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С.23–30.
10. Кузмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. - Л.: Знание, 1985.- 32 с.
11. Elmira A. Aitenova, Alua A. Smanova, Aktoty T. Akzholova, Almash T. Turalbayeva, Zhanil K. Madaliev, Ulzharkyn M. Abdigapbarova Construction of Dual System of Preparation of Engineering-Pedagogical Personnel at Higher Education Institute. ASTRA Salvensis, an VII, numär 13, 2019 P. 345-356
12. Громыко Ю.В. Мыследеятельностная педагогика. – Минск, 2000. – С. 114–115.
13. Dimitrova D. (2008), Das Konzept der Metakompetenz: Theoretische und empirische Untersuchung am Beispiel der Automobilindustrie. Wiesbaden: Gabler. – S. 260.
14. Van Der Merwe, L., & Verwey, A. (2007). Leadership meta- competencies for the future world of work. SA Journal of Human Resource Management, 5(2), 33-41.
15. Шершнева М.К. Методологические основания анализа компетентностной и знаниевой образовательных парадигм // Социально- гуманитарные знания. – 2013.– №10. – С.81-91.
16. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми-теориялық негізі. – Алматы, 2008. – 179 б.
17. Рысбаева А.К. Методология развития успешности деятельности как категории педагогики: дис. ... док.пед.наук. – Алматы, 2006. – 335 с.

Reference

1. Qazaqstan Respyblikasynyń " Bilim týraly " Zańy. 28.06.2007 j., №546 Qaýlysy. – Astana: Aqorda, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> . 19.02.2018.
2. Qazaqstan Respyblikasynda bilim berýdi jáne ғылымды damytýdyń 2020-2025 jyldarǵa arnalǵan memlekettik baǵdarlamasy // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>. 15.05.2020.
3. Joǵary bilim berýdiń memlekettik jalpyǵa mindetti standarttary. Qazaqstan Respyblikasy Úkimetiniń 2012 jylǵy 23 tamyzdaǵy №1080 Qaýlysymen bekitilgen.
4. Dj.Reale., D.Antiseri Batys filosofiasy: bastaynan búgingi kúnge dein. – Almaty, 2012. – 167 b.
5. Qunanbaev A.Shyǵarmalarynyń eki tomdyq tolyq jinaǵy: Óleńder men poemalar. – Almaty: Kórkem ádebiet, 2007. – 368 b.
6. Rýbinshtein s. l. tulǵa degen ne? Tulǵa neden bastalady. – M., 1979. – 390 B.
7. Irgebaeva N.M. Psihologia: oqýlyq. – Almaty, Nýr-print, 2015. – 527 b.

8. Leontev a. n. *Pedagogika jáne psihologia. "Mektep 2100". Bastayysh jáne orta bilim berýdi jańǵyrtý joldary / red. A. A. Leonteva. – M.: Balass, 2002. - Vyp. 6. – B.258-265.*
9. Zeer e. f., Shahmatova E. E. *kásibi bilim berýdi modernizatsialaýdyń quzyrettilik tásili // Reseidegi joǵary bilim.– 2005. – № 4. – S. 23-30.*
10. Kyzmina N. V. *qabiletter, daryndylyq, muǵalimniń talanty. – L.: Bilim, 1985. – 32 b.*
11. Elmira A. Aitenova, Alýa A. Manova, Aqtoty T. Aqjolova, Almash T. Týralbaeva, Janil k. Madalheva, Uljarqyn M. *Ábdigapbarova JOO-da injenerlik-pedagogikalyq kadrlardy daıarlaýdyń dýaldi júesin qurý. ASTRA Salvensis, anti, kýmár 13, 2019 j. t. 345-356*
12. Gromyko Iy. V. *oilay áreketi pedagogikasy. – Minsk, 2000. – B.114-115.*
13. Dimitrova D. (2008), *Das Konzept der Metakompetenz: Theoretische und empirische Untersuchung am Beispiel der Automobilindustrie. Wiesbaden: Gabler.S. 260.*
14. Van Der Merwe, L., & Verwey, A. (2007). *Leadership meta- competencies for the future world of work. SA Journal of Human Resource Management, 5(2), 33-41.*
15. Shershneva M.K. *quzyrettilik jáne bilim berý paradıgmalaryn taldaýdyń ádisnamalyq negizderi // Áleymettik-gýmanitarlyq bilim. -2013.–№10.–S. 81-91.*
16. Qudaibergenova K.S. *quqyqtyq bilim sapasynyń kriteriui: ádistemesi jáne gylymi-teorialyq negizi. – Almaty, 2008. – 179 b.*
17. Rysbaeva A. K. *pedagogika kategoriasy retinde qyzmettiń tabystylyǵyn damytý ádisnamasy: dis. ... dok.ped.gýlymdar. – Almaty, 2006. – 335 B.*

УДК 378:37.016

МРНТИ 14.07.09

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.03>

Б.А. Досжанов¹, Р.У. Альменаева^{1*}, Б.К. Жарменова¹

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

БІЛІМ БЕРУДЕ МОБИЛЬДІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТЕНДЕНЦИЯСЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы дәстүрлі оқыту әдістеріндегі елеулі өзгерістерге негіз бола отырып, білім беру үдерісіне трансформациялау мен жаңғыртуды алып келді. Бүгінгі таңда әлемде болып жатқан жағдай – пандемия – білім беруді цифрлық форматқа тасымалдау мәселесін түбегейлі зерттеуді алдыңғы кезекке шығарып отыр. Бұл зерттеудің мақсаты заманауи инновациялық тәсіл ретінде мобильді оқытуға ерекше назар аударып, жоғары білім беруде жаңа технологияларды қолдану саласындағы зерттеулердің нәтижелерін ұсыну және оқытудағы мобильді технологиялардың қазіргі жағдайды мен қолдану перспективаларын анықтау. Авторлар мобильді оқытуды сандық педагогиканың перспективалық векторы ретінде алып, оқу процесін ұйымдастыру барысында мобильді оқыту технологияларын пайдаланудың артықшылықтарын сипаттайды және білім беру үдерісіндегі мобильді қосымшаларының мазмұнын ашады. Мақалада мобильді оқыту технологияларының білім берудегі кемшіліктеріне де тоқталған. Сондай-ақ, мобильді оқытудың тарихына шолу жасап, терминге түсінік беріліп, мобильді технологияларды білім беруде қолдану мәселелері мен оның зерттелу барысы баяндалған. Мобильді қосымшаларға талдау жасай отырып, оқытуда қолданылатын бірнеше қосымшалар ұсынылған. Жұмыс барысында жоғары білім беруде мобильді оқытуды қолдану кезіндегі мүмкін болатын қиыншылықтарды жеңу үшін шешуші факторды зерттеу және талдау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижесі талданды.

Түйін сөздер: мобильді оқыту, интерактивті оқыту ортасы, мобильді қосымшалар, педагогикалық зерттеулер, жоғары білім, оқыту әдісі